

שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן כה פרק ה

פרק ה לבעיית השתלת לבבות. (א) לפי מיטב הידיעה, ע"פ הקריאה וע"פ השמיעה, אי אפשר לאמיתו של דבר לקיים השתלת לב אלא אם כן יוציאו אותו מהמנדב כל עוד קיים בו חיות ואך לשוא בודים הרופאים למיניהם לקרוא את המצב המנדב בשעה שמבצעים בו פעולת הוצאת הלב בשם מות - קליני וזאת רק כדי להשקיט מצפונם או מצפוני האנשים המזדעזעים לשמוע על הוצאת לב מבן אדם בשעה שנמצא בו עוד רוח חיים, ומכיון שישנו באותו רגע חיות בלב המנדב שנשמטו דופקת שם (עיינן יומא פ"ה ע"א ורש"י ד"ה מחלוקת עיי"ש), א"כ איסור חמור הוא לבצע ניתוח כזה אפ"ל אם המנדב נמצא כבר במצב של גסיסה, וכמאמרם ז"ל בשבת ד' קנ"א ע"ב: והמעצים עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. ונפסק כך כהלכה פשוטה שאין עליה חולק ברמב"ם בפ"ד מה' אבל ה"ה ובטור ויו"ד סי' של"ט. ועוד פוסק הרמב"ם בפ"ב מרוצח ה"ז דאחד ההורג את הבריא או את החולה הנוטה למות ואפילו הרג את הגוסס נהרג עליו. (ב) אמנם בההורג את הטריפה פוסק הרמב"ם בפ"ב מרוצח ה"ח דההורגו אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק הר"ז פטור מדיני אדם, והוא שיאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר, וכן פוסק שם בה"ז דבגוסס בידי אדם, כגון שהכוהו עד שנטה למות והרי הוא גוסס, ההורגו אין בית דין/ממיתין אותו. וא"כ הרי יש מקום לדון על כגון מנדב כזה שהוא כבר טריפה, או גוסס בידי אדם, כתוצאה ממכות, או תאונת דרכים, וכדומה, אם מותר להוציא ממנו לבו בכדי לשותלו לבן אדם אחר שיצילוהו עי"כ ממות ויבריא. (ג) אבל זה אינו, כי אע"פ שאין נהרגין על הריגת טריפה או גוסס בידי אדם, אין זה מוציא את האדם ההורג משם רוצח, ורק דמו לא מסור בידי בית דין להמיתו, וכדפוסק בהדיא הרמב"ם שם בפ"ב ה"ד דכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחויבין מיתת בית דין, אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו, וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה אם היתה השעה צריכה לכך יש להם רשות כפי מה שיראו. וברור הדבר דכוונת הרמב"ם במ"ש וכיוצא בהן שאינן מחויבין מיתת בית דין כוונתו לכלול בה גם אלה שמפרטין לאחר מיכן שאינן מחויבין מיתת/מיתה/ בהם, שבהם מפורט גם ההורג את הטריפה או הגוסס בידי אדם. ומכיון שרואים שאע"פ שפוטרם מדיני אדם מ"מ עון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים (כלשונו של הרמב"ם בה"ב שם) א"כ הדין נותן שאין להציל נפשו של אדם אחר אפילו שאינו טריפה או גוסס בידי אדם בדמו של זה. ואילו היה כח לבית דין בזמנינו על כך היו צריכים לענוש העוברים על זה בעונש גדול ורב, וכדברי הרמב"ם שם בהלכה ה' שפוסק וז"ל: הרי שלא הרגם המלך ולא היתה השעה צריכה לכך לחזק הדבר, הרי בית דין חייבין מכל מקום להכותם מכה רבה הקרובה למיתה לאסרם במצור ובמצוק שנים רבות ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים על שאר הרשעים שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול ויאמר הרני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני ואפטר. וכמה גדולים דברי הרמב"ם בפ"ה מה' יסודי התורה ה"ז שבחכמת אלקים אשר בקרבו כלל באיסור שפיכות דמים של חבירו אפילו כדי להציל עצמו עי"כ, שהוא ביהרג ואל יעבור, גם דבר זה, שלא להרוג נפש מישראל לרפאות נפש אחרת, ומהו דבר זה להרוג נפש מישראל כדי לרפאות עי"כ נפש אחרת אם לא כדי ליקח מדמו ומאבריו לרפאות בזה נפש האחרת? ובזמנינו: כדי לשותלם בנפש אחרת, ובאה גם על זה האזהרה החמורה שאין מאבדין נפש מפני נפש. (ד) אעפ"י שפסקו של הרמב"ם שם בפ"ה מיוסוה"ת הלכה ה' באמרו להם עכו"ם תנו לנו אחד מכם ונהרגוהו ואם לא נהרוג כלכם יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, ראיתי במנחת חנוך מצוה רצ"ו שמחדש לומר שאם היה טריפה ביניהם כיון דלא איקרי נפש כלל מותר למוסרו ולהציל עצמם דל"ש הסברא דמאי חזית וכו' עיי"ש. ולא עוד אלא דכפי שהבאתי בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ט במפתחות לסי' י"ז פ"ו מצאתי לאחד מגדולי הראשונים שדעתו ג"כ כדעת המנ"ח, והוא, המאירי ז"ל בסנהדרין ד' ע"ב שכותב שם בתוך דבריו וז"ל: ואין צריך לומר בסיעה של בני אדם והיה ביניהם טריפה שימסרוהו ואל יהרגו שהרי ההורג פטור עכ"ל הרי דפשיטא נמי להמאירי ז"ל שיש להציל הבריאם בנפשו של הטריפה, ודברי מאירי אלו הובאו גם בשו"ת קנה"ג יו"ד סי' קנ"ז הגהב"י אות ל"ו, וכן במג"ע להיעב"ץ ז"ל באבן בוחן פנה א' אות ע"ט עיי"ש. אולם, כפי הבירורים שביררתי בספרי שם אין לבנות על כך הלכה לנידוננו. ושלוש תשובות ישנם בדבר. ראשית הבאתי שם דברי הגדולי הפוס' כהנודע ביהודה, והתפארת צבי, שעינו הבהירה של המנ"ח לא שזפתם, וכן התורת חסד להגאון מלובלין ז"ל דס"ל בפשיטות ההיפך הגמור ממה שסבר לומר המנ"ח, הנו"ב (במהדו"ת חחו"מ סי' נ"ט) כותב בתוך דבריו בלשון: ואטו מי הותר להרוג את הטריפה להציל את השלם וזה לא שמענו מעולם, ומה בכך שעל הטריפה אינו חייב מ"מ איסור בידיים עושה להרוג טריפה ואפ"ל שבת החמורה מחללינן על חיי שעה ולהציל את השלם אם אינו מציל הרי הוא בשב ואל תעשה וכו' ע"ש, הרי שלהגאון הנו"ב ז"ל היה פשוט ליה כביעתא בכותחא ההיפך מה שסבור בזה המנ"ח, ושללא צל של ספק אסור להרוג את הטריפה בכדי להציל את השלם. וכך פשוט ליה גם

להתפארת צבי האו"ח סי' י"ד, וכן להתורת חסד האה"ע סי' מ"ב אות ז' כיעו"ש. ומה שמצאנו להמאירי ז"ל שיוצא כהמנ"ח, ספק רב אם נוכל להחיל על כך פסק הרמ"א בחו"מ סי' כ"ה סעי' ב' שפוסק דאם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר ונמצאו אחרים חולקים עליו אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים שאפשר שלא ידעו דברי הגאון ואי הוה שמיע להו הוה הדרי בהו, כי הרי דעת המאירי כבר עלה זכרונו על ספר, והוא, בכנסת הגדולה, וכן"ל, וא"כ יתכן שהגאונים הנ"ל כן ראו דעתו אבל דחו אותה מהלכה עד שלא מצאו לנחוץ להזכירה בהיותם סבורים שדחוייה היא מדברי כל הראשונים שלא הזכירו ולא עלתה על דעתם מלומר כזאת. שנית. מצאנו בספר אור גדול סי' א' שכותב לומר דהמנ"ח והנו"ב לא פליגי, דהמנ"ח מיירי להמסוכן עצמו, והנו"ב קאי על אחר ע"ש, ואע"פ שבספרי שם כתבתי לדחות חילוק זה והבאתי שלמעשה סובר גם האור גדול שם דאף המסוכן עצמו אסור לעשות לחבירו בשביל הצלתו כיעו"ש. אבל אם נצרף גם זאת, דבשם הרי הוא לא ממיתו כלל ורק מוסרו לאנס והוא בעצמו אינו פוגע, יש שפיר לומר שמה שמתיר המאירי הוא רק זאת שימסרוהו (כלשונו שם) אבל לא שיהא מותר שהוא בעצמו יעשה איזה פעולה שהיא להריגת הטריפה (וכ"ש ישראל אחר) כדי להנצל עי"כ. וכמו"כ אע"פ שנאמר שהנו"ב לא היה ס"ל לחלק בזה, אבל המנ"ח סבר ג"כ כהאור גדול לחלק בכך, ולא התיר כי אם למסוכן עצמו. ושלישית. נראה ברור, דלא המאירי, וגם לא המנ"ח, אמרו את דבריהם, כי אם בגוונא דאמרו להם עכו"ם תנו לנו אחד מכם, דבשם הרי לא דורשים רק דמו של זה והוא בא ומציע להם שיקחו במקומו את הטריפה, אלא הדורשים המה שדורשים מלכתחילה או דמו של זה או דמו של זה, לכן ס"ל דמותר לו להציל נפשו בדמו של זה בהיות ואין כאן הסברא דמאי חזית וכו', אבל משא"כ בנידוננו שאין כל דרישה כרגע לדמו של הטריפה או הגוסס בידי אדם, ורק עפ"י יוזמה של הרופא או איזה אחר רוצים לדרוש ולשפוך דמו להמיתו כדי להציל עי"כ את הנדרש, א"כ בכל כגון דא י"ל דכו"ע מודים שאסור להציל את החולה הפגוע ע"י קפידת חיי השעה של הטריפה או הגוסס בידי אדם. ואפילו אם הטריפה או הגוסס בידי אדם בעצמו יביע הסכמתו לכך, ג"כ יש ספק גדול אם יוכל לוותר על חיי שעה שלו, חוץ מה שספק גדול אם זאת היא באמת רצונו האמיתי או שמביע דברים אלה רק מתוך יאושו בחיים ומתוך טירוף דעת (עיין רמב"ם פי"ח מסנהדרין ה"ו), כי האדם איננו בעלים על חיותו, אלא הוא קנינו של הקב"ה (יעו"ש ברדב"ז פי"ח מסנהדרין שם) ויעוין בספרי שם מ"ש עוד בזה וקחנו משם גם לכאן. (ה) כל האמור הוא עדנה רק בנוגע למנדב - הלב. אבל ישנה גם בעיה חמורה נוספת גם על מקבל - הלב. דכפי ששמעתי הרי הרבה ממקבלי - הלב, אילולי שיוציאו מהם את לבם העצמי הטבעי יוכלו ג"כ עוד לחיות כמה שנים, ורק בסבל פחות או יותר, והוצאת לבם מהם והשתלת לב אחר בקרבם באה בכדי להקל סבלם וגם לנסות להאריך עי"כ ימי חייהם, ואם ככה, א"כ בהיות וכפי שהתברר לפנינו עד כה הרבה יותר משני שלישים שבוצעו בהם השתלה כזו מתו תוך זמן קצר, הדעת נוטה שהוצאת לב טבעי זה מחולה כזה נחשב ע"פ רוב כממיתו עי"כ בידיים ואסור לעשות זאת. אמנם בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' י"ג כתבתי לברר שמותר לעשות ניתוחים לחולים מסוכנים אע"פ שיש ספק בדבר או שהניתוח ירפאהו או שימהר מיתתו בהיות וברור שבלעדי זה ימות ג"כ בזמן הקרוב, ואע"פ שע"כ לצד שימות יקרבו עוד ביותר את מיתתו, ודחינן ספק קיצור חיי שעה משום ספק חיי עולם ע"ש באריכות. כן יעוין ברמב"ן בתורת האדם שער הסכנה שכותב דכיון שנתנה תורה רשות לרופא לרפא אין לו לחוש כלום שאם מתנהג בהן כשורה לפי דעתו אין לו ברפואות אלא מצוה דרחמנא פקדי' לרפויי וליביה אנסיה למטעא, וביותר מזה מביא שם בשם הרי"ף ז"ל שהוסיף להסביר, דע"כ הצריכין הכותב לרפאות ואין לך ברפואות אלא סכנה מה שמרפא לזה ממית לזה, וזה שאמרו טוב שברופאים וכו' לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם נאמר, אבל לא שיהא חשש איסור בדבר ע"ש. ודברי רמב"ן אלה מובאים גם בב"י בטור י"ד סי' רמ"א עיי"ש. ויעוין שם בספרי, וכן בספרי רמת רחל סי' כ"ג, מ"ש עוד בזה עיי"ש. אולם כל זה הוא כשעכ"פ הסיכויים לחיים או למות ע"י ביצוע ניתוח כזה שוים הם, אבל לא בהיכא שהתוצאה מהניתוח הוא שימות ע"פ רוב (יעו"ש בספרי מדברי ספר החיים שהבאתי בזה שמוזכר מזה בפירוש שצריך מיהת שדעות הרופאים שוים עיי"ש). וכמו כן כל המדובר הוא כשבלי הניתוח ימיו ספורים, אבל היכי שיתכן שבלי הניתוח יחיה עוד כמה שנים, וע"י הניתוח ע"פ רוב ימות, וע"פ מיעוטא יחיה, וגם לא ידוע אם באמת יחיה יותר ממה שהיה חי בלי זה, בכל כגון דא הדעת נוטה שאסור בהחלט לבצע ניתוח כזה ואשר לצורך זה צריכים להוציא את לבו שנחשב מיד כמת עי"כ, ורק חוזרים להשיבו לתחיה של ספק ושל מיעוטא ע"י השתלת לב זר בגופו וכן השתלה נוספת לאח"ז. (ו) כן יש מקום רב לבירור אם ניתוח בצורה כזאת שלא שערום אבותינו נחשב בכלל כמרפא בדרכי - הרפואה, ושאמנם גם בצורה כזאת הרשתה התורה לרופא לרפאות? ואם זה נקרא שמתנהג בהם כשורה לפי דעתו (כלשונו של הרמב"ן שם). ובפרט שכפי שביארנו למעלה הרי כל הביצוע נעשה באיסור, והוצאת הלב הזה מלבו של משנהו באיסור חמור הוא שנעשה, א"כ בודאי שלא על כגון דא הוא שהרשתה התורה לרופא לרפא, ואם

כן חייב הוא גם במיתתו של מקבל - לב זה אם מת לאחר מיכן עי"כ. ויש להאריך. ולכן כל רופא שאך יראת ד' נוגעת בלבו עליו למנוע א"ע מלבצע בישראל ומישראל נתוחים כאלה. והרופא כל בשר ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל ויקוים בנו מקרא שכתוב: והסיר ד' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך.